

A'
TSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI FELSÉG'
ENGEDÉLMÉVEL.

0000000000

Nro 40.

[Költ Bétsben, Pünköst Havának' (Májusnak)
20-dik napján 1796-dik Elztendőben,

Hadi Környűllások.

*Rajnamelleyéki Ármádiánktól költt magá-
nos Levél:*

Monthaborból Máj. 9-dikénn: — „A'
Fegyvernyugvás' alkalmatosságával, mivel
könnyen lehetett a' Rajnán által járni:
sokakkal, a' kik *Trier'* vidékében és még
bellyebb is laknak, beszélhattünk. Vólt
fzerentsém magamnak is néhány érdeemes
Férjfiakkal, kik bizonyos időre onnan jöt.

T t

tek beszélleni; kik mindnyájan abban meg egyeznek, hogy a' Frantziák az első Generálistól az utolsó Közemberig, megmagyarázhatatlan óhajtással várják a' Békességet. Soha nem beszéllenek a' Tsászári Seregről másképpen; hanem igen nagy tisztelettel. A' Respublikájokat többnyire magok is nevetik, és átkozzák a' hol tsak bátran tehetik azt. A' Seregnél azt mondják, sokkal több most a' jó szándékú Tifzt, mint ennekelőtte. — *Frantzia* Országból nem szabad semmit is, élelemre valót, kihozni, a' *Móza* vizén által még írósvajat se. “

„Az egész Tsászári Sereg Április' vége felé meg-indult előbbre. Hertzeg *Vürtemberg*' kormányozása alá, mintegy 40 ezerből álló Sereg rendeltetett, a' *Lán* vizétől egész a' *Szig* vizéig. Ezek között lélsznek *Barkó* és *Blankenstein* Huszárjaink is. A' Fegyvernyugvás ugyan még nem mondatott fel, hanem bizonyosnak állítják, hogy e' napokban fel fog mondódni. Leg-alább a' nagy mozgások ezt nyilván jelentik. *Koblentz*ben e' napokban több pasquillusokat szórtak ki a' Fr. Katonák, mellyek igen mérgessen szapúllják a' *Párisi* Igazgatást. Az Elöljárók, hogy kitanúlhassák ezen Pasquillusok' Szerzőjeit: fegyveres írázsákat akartak az úttzára rendelni, de a' Katonák nem engedelmesked-

tek, igaznak kiáltván mind azt, valami a' sértő-írásokban foglaltatik. — Hat hídat állítottak a' Frantziák a' *Móza* vizén, és terhesebb ágyúikat hátra hordják *Mastricht* és *Lüttich* felé. “

Mannheimből Máj. 11-dikénn: — „Ma délelőtti 10 órakor *Károly* Fő-Hertzeg ide érkezett. “

Hanauból Máj. 13-dikánn: — „*Basilcai* magános Levelek írják, hogy fel van mondva a' Fegyvernynyugvás: de melyik Fél által, azt nem írják. “

Az Olasz-Országban lévő Ts. K. Sereg' erősebbítésére rendeltetett újj segítéségnek első szakaszai, már el-érkeztek volt. Máj. 10-dikénn Olasz-Országba. — *Liptai* Generálisunk a' *Pádus* vize mellett közel *Placentzia* Városához diadalmasan viaskodott Máj. 7-dik és 8-dik napjainn, úgy vervén el a' Frantziákat *Godogno* nevű Helyből, hogy számos foglyokat kapott közzülök, 's ágyút is vett el tőlök hatot: de friss Néppel szaporodván az ellenség megént elébb nyomult.

Mediolánumból Máj. 9-dikénn: — „Tegnapelőtt olly értelmű Hirdetménye tétetek itten közönségessé a' Kormányfőnek: hogy minden Férjfiúi renden lévő Személy 18 esztendőtol fogva, 60-dikig;

T t 2

ki vévén egyedül a' Papi-Rendet, frassa bé magát a' következő négy napok alatt azon Katonaság közzé, melly itten állíttatik fei ezen Város' belső bátorságának fenn tartására. A' kik ezt nem tselekeszik, vagy száz tallért fizetnek, vagy pedig 3 hónapig tömlőtzen fognak ülni. Ugyan azon a' napon, (Máj. 7-dikén) mentek el innen az Ifjú Fő-Hertzegek *Gonzaga* Nevelőjökkel együtt. Tegnap pedig a' Fő Hertzeg-Kisasszonyok indultak el, valamint amazok: úgy ezek is *Mantua* Várába, mellynek védelmezésére Gr. *Gyulay* Szabad-seregéből 1300 Katonák vagynak már helyben, 's utánnok más Batalionok is mennek. Azt halljuk, hogy a' Vár (Citadella) őrzésének Vezére, Generális *Salis* léfzen, ki két esztendővel ez előtt igen derekasan védelmezte volt magát *Iper* (*Ypres*) Várossában, (*Ausztriai* Német Alföldön) a' Frantziák ellen."

Turinból Máj. 4-dikénn: — „A' két Fr. Királyi Hertzegnek megént vissza-tértek ide a' fegyvernyugvásnak meg-állítása után, mellynek ereje ízerént által-vették már a' Frantziák, *Cuneo*, *Alessandria*, és *Tortona* Várait minden hadi-készületeikkel, de olly fel-tétel alatt, hogy ezen hadnak végezetével nem tsak a' Várakat adják vissza a' *Szárdíniai* Királynak; hanem minden készületeknek az árrát is le-

ízetik. *Céva* Várát meg-vették. *Alba-Mondovi* és *Aqui* Városokban, melyeket előbb el-foglaltak, találkoztak némelly fr. módra gondolkodó Lakosok, kiknek izgatásából Fr. Generális *la Harpe* parantolatot küldött ezen nevezett három Városokba, hogy mindenik a' maga piattza közepénn úgy nevezett Szabadság' faját állíttson fel pompás tzeremóniával; a' Lakosok viseljenek frantzia Kokárdát, 's a' t,

Nagy-Britanniából. —

Londonból Ápr. 26-dikánn: — „*Anglia*' partjaitól, 5350 Katonáink; *Gibráltártól* pedig 2 ezeren, fzerentsésénn el-érkeztek *Ámerika-mellyéki* Birtokainkba. Tsak két szállító hajó jutott 150 Katonákkal együtt az ellenség' kezébe.“

„Az Udvari Újságnak 23-dik Áprilisi Darabja közli ezeket: *S. Vincent* nevű *Ámerika-mellyéki* Szigetünkben, a' *Millarsi* hegyek ellen tett próbájoknak sok kárát vallották a' Frantziák. — *Jamaika* Szigetébenn a' pártütés le-tsillapodott. — *Jamaikánál* *Parker* Admirálisunk egy Fr. Fregátot nyert, a' mellyen 20 ágyú, és 200 ember vólt.“

„A' Frantzia partoknál *Pelew* Vezérünk két Fr. Fregátokat fogott, mellyek között az egyiken, 38 ágyú és 255 em-

ber vólt; a' másikon pedig 44 ágyú és 300 ember. "

„ Ápril. 25-dikénn nagyon ki költ *Sheridan* Úr a' kutyákra vetendő adó ellen, 's véghez is vitte, hogy ezen feltétel el-múlt. "

Frigyes - Belgyiomból. —

Hufzonötödik Ápr. től fogva 14-dik Júniusig, harmintzad nélkül szabad gabonát bé-hordani ezen Közönséges-Társaságba.

A' szárazon vitézkedő Batáviai Sereg, 22,800 emberből áll.

A' tengeri szolgálatra való verbuálásnak jó elő-menetelét írják. Két újj hadi-hajó is készült mostanság a' *Rotterdami* hajótsínáló-műhelyben, t. i. egy 68; és egy 32 ágyús. Az elsőnek *Valkenaer*; a' másiknak pedig *Ambuscade* a' neve.

A' *Skáldis* (*Schelde*) vizén való szabad hajókázás meg vólt ugyan határozva a' Békességekötésben, melly lett a' Frantziák és Batavusok között: még is sok ügyvel bajjal teheté meg az első próbáját ezen szabad hajókázásnak, egy *Toskana* nevű *Svéd* hajó, melly is, *Ulissinga* (németül: *Vliefzingen*; frantziául: *Flessingue*) Városánál, a' Batavusok Tengeri-erejének Bízatosai által le-tartóztatván, nem mehetett volna el különben az *Antverpi*ai Kikötőhelybe, ha tsak *Frantzia* Contre-

Admirális *Vanstabel* ki nem tette volna magát érette, mind szóval; mind pedig azon mérész tselekedete által is, hogy két Fr. hajókat rendelt a' Svéd hajó mellé, és nevezetesen abban a' frantzia hajóban, mellyet leg-elsőben érdeklettek volna a' golyóbisok, ha lövöldözni akarták volna a' Svéd hajót a' Batavusok a' mint fenyegetődztek, maga *Vanstabel* jelen volt személly szerént.

Frantzia - Országból. —

Párisból Máj. 2-dikánn: — „A' Békesség' kívánása okozza, hogy az Olasz-Országi győzedelmekről ki-adott Tudósításait a' Direktóriumnak, igen tsak ímmel ámmal olvassa a' Publikum. “

„Olasz-Országi Vezérünk *Buonaparte* Generális, hufzonöt ezrendős Ifjú ember. Születésére nézve *Korfszikai*. Főképpen *Barrasnak*, — a' Direktórum' 5 Tagjai közzül egynek — kommandálására választódott Vezérré. “

„*Buonaparte*, azt írja *Causse* Generálisról, hogy midőn Ez a' kormányozása alatt lévő 99-dik Fél-Brigáda által, bajonettal akarta éppen meg-támadtatni Ápril. 15-dikén, *Dego* és *St. Jean* vidékeinn az ellenséget: halálos sebet kapott 's földre terült. Meg-látván fekttéből *Buonapartét*, azt kérdete tőle: „Vissza van már ismét véve *Dego*? “

„A' Katonák, kész pénzzül kapják már fele zsóldjokat.“

„A' Politzáj-seregnek nagy része, ki nem indúlt volna innen a' Sereghez Ápr. 28-dikán; hanemha erővel kényszerítettettné volna.“

„A' Házasság' Innepe, nem igen nagy érzékenységgel's fényes tzeremóniával menne végbe Ápr. 29-dikénn.“

Magyar Ország.

Szomolnokról Máj. 13-dikánn : — „Jeles tzeremóniával fogadtaték e' folyó Hónapnak 11-dikénn M. Gróf *Csáky* Jósef Magyar-Országi V. Cancellárius Ő Exc. ja, a' kit, Néhai édes Attya Gróf *Csáky* János' helyébe, ezen Ns *Szepes* Vármegyének Fő-Ispánnnyává méltóztatott nevezni F. Urunk. T. i. az említett napon délutanni 4 órakor innen *Szomolnokról*, ki lovaglottak T. Consiliárius *Drevenyák* Xav. Ferentz' vezérlese alatt 34 Bányász Tiszt Urak, mind bányász ruhában, — az úgy nevezett Grubenkittelben, Berglederrel, és veress nadrágban — egész a' Vármegye' szélére, *Uhorna* nevű faluig, a' hol rövid ide helyes beszéddel köszöntetett tisztelt Fő Ispányunk *Drevenyák* Úr által. Ő Exc. ja ki-fzállván hintajából barátságosan meg-köszönte ezen szíves tiszteletet: annakutánna tovább kezdette folytatni útját Vár-

megyénkben, az említett Tiszt Uraktól vezetettvén, a' kik, három Személyből álló sorokban lovaglottak a' kedves Méltóság' hintaja előtt, mellynek a' Városhoz lett közelítésével, ágyú durrogások hallattak, és kétfáz Bányászok, kik már készen állottak volt a' Város' szélenn, két részre oszlott rendjeik közzé fogván a' hintót, így kísérték Ő Exc. jat a' szállásáig, mellynél, egy más tsapat Bányászság zászlósan várta a' Fő-Ispány Urat, s el-érkezésekor dob és síp szóval s háromzori szálvéadással tisztelte meg. Estvére háromszáz Bányászok égő-métsekkel vagy kohontzokkal ki-világosították az egész piatzot, melly világosítást igen kellemetessé tett mind az éjtszakának sűrű setétsége, mind a' Bányászoknak módos elrendeltetése, mind a' kedves hangú muzsika, melly annak közepette tartatott. Tizedfél órakor végződött ezen Illumináció, a' midőn szintén úgy, mint mikor kezdődött volt; három ízben kiáltott az egész Sereg Vivátot, mellyet ágyúk' és mozsarak' durrogási követték. Más nap reggeli 6 órakor, 34 Lovas Bányász Tiszt Urak, és 4 hintók el-kísérték Ő Exc. jat, a' Szomolnoki határig. — Ezen egész tzeremónia, a' Bánya-Szék' nevében; de főképpen T. *Drevenyák* Úr' el-rendeléséből esett. “

Pestről Máj. 2-dik napján: — „A' Teátrumi Magyar Társaság, most ugyan nem játszik: mindazáltal valamint a' Kir. Helytartó Tanács előtt, úgy *Pest Városa* Magistrátussánál azon munkálódik, hogy egy tulajdon Játék-színt építtethessen magának. Rövid napon a' Ns Vármegyék-nél is meg fog e' végett reménykedő *Leveleivel* jelenni. Tagjai közzül némellyek, nem győzván a' sok viszontagságokat, elvonták magokat: de mihelyt a' jó szándéknak tellyesedéséről bizonyosok lehetnek: leg ottan elő állanak.“

Pestről Május' 10-dikénn: — „*Magyar-Országának Le-írása*; mellyben minden Hazánkbéli Vármegyék, Városok, Faluk, Pufzták; Uradalmak, Fábrikák, huták, hámorok, savanyú és orvosló-vizek, fürdőházak, nevezetesebb hegyek, barlangok, folyó-vizek; tavak, szigetek, erdők, azoknak hollételek, Földes-Urok, fekvések, történettyek, különbkülönbféle termésbéli tulajdonságaik, a' betűknek rendjek fzerént fel-találtatnak. — Készítette *Vályi András* Királyi Magyar Universitás-béli Professzor. Első Kötet.“

„Ezen első Darabját a' meg-nevezett Munkának, magokhoz vehetik már az előre fizetett Urak Médárdus napi Pesti Vásárcor: a' kik előre nem fizettek, meg-

szerezhetik jóféle papirosn egy aranyért; író-papirosn 4 forintért; nyomtató-papirosn pedig 3 forintért. Nagy nyóltzad formában 45 és fél árkusokból áll a' Darab, 's az F. betűig terjed."

Béts.

A' F. Tsászárs és Tsászárné, első-szültött Fiokkal együtt már kinn vagynak *Laxenburgban*: egyéb része pedig a' Fels. Famíliának *Schönbrunnban*.

Báró *Tauferer*, *Cárnioliából* vette származását. Kapitány volt, midönn a' Ts. K. Felségnek Katonai szolgálatjából reversális mellett ki-lépett. Annakutánna kereskedést próbált a' fekete-tengerre; de ezen próbájának szzerentsétlen történetű ki menetele lett, melly által Ő, nagy szükségre jutott. Egyfzer tsak eltűnt, 's egy Fr. Frájkórnak lett Vezérjévé. Mint esett fog-ságunkba? ennek első híret minden környülállásaival együtt, magános hiteles Tudósításokból merítve meg-vitte a' *M. Hírmondó*. — Ez a' *Tauferer*, *Béts* belső Városa és a' *Jósefstadt* nevű külső Város között fekvő térségenn, akasztófáról függ mai naponn, mintegy reggeli hét órától fogva, nagy szakállasann. Egy kurta fehér ötő ruhában, vezettetett ki.

A' melly Emlékeztető Írást, Néhai kedves emlékezetű Palatínusunk' *Sándor*

Leopold halálára deákul készített Directa-
riális Referendárius *Birkenstock* Úr, ugyan
azt maga a' Szerző Úr, Fels. Asszonyunk'
kívánságára által fordította Német nyelv-
re is: magyarul pedig Világ eleibe botsá-
totta szép formában, és az eredeti Munká-
hoz mettzett képekkel együtt, Iffjú Gr.
Teleki Domokos Ts. K. Kamarás Úr, ki-
nek fordításából közlünk itt mustrául egy
darabot, mellybenn az adatik elő, mint
készítette magát el-felejthetetlen *Sándor*
Leopoldunk, Palatínussá lett választatása
után:

Első gondja vala,
Új Hazájának
Történet Könyveit vizgálni,
Nyelvét, Törvényeit,
Szokásait tanulni,
Éles ésszel, nagy szorgalommal
Méllyen merítvén,
Mindent Kút-fejekből,
A' leg-első ki-folyásból vévén
Tudományt mindenekben:
Szipte Tanulóbból Mester,
És már hasonlóvá lön
A' belé öszülttekhez. —

* * *
* * *

Az észbéli különbségről,
mellyet tapasztalunk az Emberek között,
említettünk már annyit a' múltt postánn
is, hogy inkább tsak következése vagy
gyümöltse az, az Emberi-Társaságokban
lassan-lassan lett munkák' fel-öszitódásának

mint sem szülő oka. — *Most, igyekezzünk ezt meg is mutatni.*

Kérdjük meg a' Szüléket és Dajkákat, mit vettek Ők észre a' Gyermekek körül, a' midőn születtettek ezek, 's annakutánna is, a' míg jádzodozásban töltötték első esztendeiket; különböztek e' vallyon még akkor ezek, egymástól elmebéli tulajdonságaikra nézve? Kétség kívül azt a' feletet fogjuk venni a' Szüléktől és Dajkától, hogy Ők, majd szinte egyformáknak tapasztalták a' Gyenge-gyermekeket Lelkeiknek tehetségére nézve, és eggyikben a' másik felett nem vettek észre állandóul, valamelly igen különösebb okosságot. A' szoktatás és a' szóval 's példák által való oktatás, kezdi nyilatkoztatni későbbetskén a' Neven-dékekben észbéli különbségjeket, melly különbségnek mértékeit ismét későbbenn a' különböző foglalatosságok tsinállyák. Ha a' Legtudósabb és a' leg-tudatlanabb Embernek ugyan azon egy neveltetéssek, 's életek' módja lett volna; és mind kettenn egyenlő munkákat tartoztak vólna gyakorolni: nehezen lehetett volna ő bennek, belső talentomaikra nézve felénnyi különbséget látni, mint a' millyent látunk, más Állatok' ugyan azon egy nemének különböző rendjei között, p. o. a' szelindekek; agarak; vizslák; pudlik; 's mezei pásztor-kutyák között, mellyek, közönséges meg-

eggyezés szerént, ugyan azon egy *Nem*,
 t. i. *Kutya-Nem* alá tartoznak. A' Munkák' fel-olstódásánál fogva, szintúgy különös foglalatossággá lett a' Filozofusság (Böltesség keresés és azzal való kereskedés) is valamint a' kézi mesterségek, p. o. az Asztalosság vagy Tímárság. A' Filozofusok t. i. egy és fő munkául választották magoknak: a' vizsgálódást, jegyegetést, 's egybe-hasonlítottatást: és minthogy látták, hogy annál foganatosabban követhetik ezen munkálódásaikat, ha tsak egy rendű tárgyak mellett maradnak, és sok felé nem kapdosnak: ekképpen ágazott el különböző részekre a' Filozofia: mellyeknek gyarapításábann a' különös Személyek olly hafzonnal is szorgalmatoskodtak: hogy szemlátomást nevedektek a' mi esméreteinknek különböző ágai, 's több több gyümölsöket hoztak. Így törzsökösödött meg és terepéllyedett el a' Tudományok' termékeny élő-fája, melly — *hogy ezen hasonlatosság mellett maradjunk* — nem vala egyéb hajdann egy hajló-vefzötskénél. *Euclides* és *Newton*, sokáig illegették addig össze az egyenes és görbe líneákat, egéssz figyelmetességeknek azokra való fordításával, míg olly Matematikusokká formálták magokat, a' millyeneket tisztel, 's fog tisztelni benne örökre a' tudós Világ. *Plátónak* főbb letzkéi közzül egy

vala ez: „A' ki valóságos gazdag akar lenni; ne gazdagsága nevelésének módjai eránt való aggodásokkal epeffze magát; hanem kívánságait mérsékellye. “ Ma is jó és kevés szókkal igen sokat magában foglaló letzke ez, a' bizonyos: de az is bizonyos, hogy míg ezt ki-mondotta *Plátó* sokat vizsgálódott Ő addig: különösen: a' bőségben is szükséget látó fősvények; és a' kevesebb vagyonban is szép megelégedést találó mértékletes Emberek körül. *Montesquieu*, *Emberi-Nem' Törvényhozójának* neveztetik sokaktól, és nem méltatlanúl, azért a' betses Munkájáért, mellyet *l' Esprit des Loix* titulus alatt tett közönségessé e' folyó Századnak 48-dik esztendejében: de harmintzkilentz esztendőkhöz alatt mindég is készítette Ő magát ezen Könyvének írására, nem tsak olvasás, gondolkodás és jegyezgetés; hanem személyes utazások által is, el járván *Német*, *Magyar* és *Olasz-Országokat*; *Helvétziát*, *Hollandiát*, és *Angliát*, a' hol két egész esztendőket töltött el gondosan, a' főbb Tudósoknak, 's a' Királynénak Társaságában. Illy hosszas és munkás készületek után születt meg az a' Könyv, mellyet *Nemzetek Törvénykönyvének* lehet nevezni, 's a' melly, ha nints is néminémű hijánosságok sőt hibák nélkül is: tsak ugyan nem szünt meg még ma is Remek-munka len-

ni: minekutánna az Olaszoknak is támadt Filangieriek, kinek a' Törvényhozásról írott Systemája, már nem tsak Olasz, hanem más nyelvekenn is szorgalmasan olvastatik. — A' Tudományoknak egyéb részeire is lehetne hasonló példákat felhozni.

Ha más Állatokat vesszünk gondolóra: ezek, a' magok természeti tehetségeik által szerentsesebbé nem tehetik a' magok Nemét, mert természeti tulajdonságaik' hasznainak egymással való költsönös közlésére se' akaratjuk se' tehetségjek nintsen. A' Szelindeknek erejét, p. o. semmivel se' segíti az agár' gyorsasága, 's a' vizsla' jó-szaglalása. De az emberek, minden tálentomaiknak gyümöltseit fel-tserélhetik, 's hajlandók is fel-tserélni egymás között hasznosan: 's itt vagyon az eredete szintügy a' Tudományi, mint minden egyéb munkák' fel-osztódásának: következésképpen, az ebből származó észbéli különbségnek is. — *Már most minckutánna szóllottunk a' Munkák' fel-osztódásának mind eredetéről, mind hasznairól: ez a' Kérdés következik a' meg-fejtésre: Mi szabja ki, a' Munkák' fel-osztódásának határait?*

